

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA SOTSIOMADANIY XISLATLARNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Qahramonova Muxlisa Muhiddin qizi

Ilmiy rahbar: Eshquvvatov Tulqin Eshquvvatovich

Kattaqo‘rg‘on Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda sotsiomadaniy xislatlarni shakllantirish jarayonining nazariy-metodologik asoslari, uning mazmuni va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Sotsiomadaniy kompetensiyaning o‘qituvchilik kasbidagi funksional o‘rni, tarkibiy elementlari hamda talabalarda mazkur sifatarni rivojlantirishning ilmiy asoslangan jarayonlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: sotsiomadaniy sifatlar, madaniyatlararo muloqot, kompetensiya, sotsializatsiya, pedagogik model, kommunikativ madaniyat.

Kirish - hozirgi kunda ta‘lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, xususan, pedagog kadrlar tayyorlash sifatiga qo‘yilayotgan talablarning kuchayishi o‘qituvchining nafaqat kasbiy bilimlari, balki sotsiomadaniy jihatdan yetuk bo‘lishini ham taqozo etmoqda. O‘qituvchi shaxsining madaniy saviyasi, muloqot madaniyati, ijtimoiy faolligi va jamiyatda tutgan o‘rni o‘quvchi shaxsining shakllanishiga bevosita ta’sir qiladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda sotsiomadaniy sifatarni shakllantirish — ta‘lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning ijtimoiy ongini, madaniy dunyoqarashini, tolerantlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois oliy ta‘lim muassasalarida mazkur jarayonni ilmiy asosda tashkil etish o‘ta muhim vazifa hisoblanadi. Sotsiomadaniy xislatlarning ilmiy-nazariy talqini. Sotsiomadaniy sifatlar —

bu shaxsning jamiyatda to‘laqonli ishtirok etishi, madaniy qadriyatlarni anglash, ularni saqlash va boshqalarga yetkazish qobiliyati bilan bog‘liq fazilatlar tizimidir.

Sotsiomadaniy sifatlarning tarkibiy komponentlari

1. Ijtimoiy-kommunikativ kompetensiya – muloqot, hamkorlik, konfliktlarni boshqarish.
2. Madaniy ong – madaniy qadriyatlarni bilish, ularga amal qilish.
3. Madaniyatlararo muloqot madaniyati – boshqa millat va madaniyat vakillarini hurmat qilish.
4. Axborot-madaniy kompetensiya – raqamli madaniyat, mediaetikaga rioya qilish.
5. Emotsional-intellektual barqarorlik – empatiya, o‘zini tuta bilish, boshqalarning holatini to‘g‘ri anglash. Ushbu komponentlarning uyg‘un rivoji bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy etikasini mustahkamlaydi.

Bo‘lajak o‘qituvchilar uchun sotsiomadaniy tayyorgarlikning dolzarbligi - O‘qituvchi shaxsining har bir jihatida ta’lim jarayoniga bevosita ta’sir qiladi.

Sotsiomadaniy jihatdan yetuk o‘qituvchi:

o‘quvchilar bilan samarali muloqot olib boradi;

jamoada sog‘lom iqlim yaratadi;

ijtimoiy faol zehniy muhitni shakllantiradi;

tarbiyaviy jarayonga innovatsion yondashuv kiritadi;

madaniy merosni targ‘ib qiladi.

Bugungi kunda o‘qituvchidan faqat bilim berish emas, balki ijtimoiy-madaniy liderlik ham talab etiladi. Bu esa sotsiomadaniy tayyorgarlikni pedagogik ta’limning ajralmas qismiga aylantiradi

Metodologik asoslar: konseptual yondashuvlar - Bo'lajak o'qituvchilarni sotsiomadaniy tayyorlashga oid metodologik qarashlar quyidagi yondashuvlarga tayanadi:

1. Falsafiy-metodologik yondashuv: shaxsning jamiyat bilan o'zaro ta'siri, insonning madaniy mavjudot sifatida shakllanishi falsafiy qarashlar orqali asoslanadi. Bu yondashuv ta'lim jarayonini insonparvarlik, demokratiya, ma'naviy qadriyatlarga hurmat kabi tamoyillar asosida qurishni talab qiladi.

2. Kompetensiyaviy yondashuv: bu yondashuvga ko'ra, o'qituvchini tayyorlashda bilimlar majmuasini emas, balki kasbiy faoliyatga tayyorlikni shakllantiruvchi kompleks kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor hisoblanadi.

3. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: talabaning shaxsiy tajribasi, qiziqishi, ijtimoiy faolligini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi.

4. Madaniy yondashuv: o'qituvchi faoliyatining markazida madaniy meros, milliy identitet va madaniyatlararo muloqot turadi. Mazkur yondashuv talabalarda madaniyatning ko'p qatlamli mazmunini anglash ko'nikmasini shakllantiradi.

5. Integrativ yondashuv - Sotsiomadaniy sifatlar birgina fan yoki mashg'ulot orqali emas, balki barcha ta'lim jarayonida — auditoriya, amaliyot, ijtimoiy loyihalar, madaniy tadbirlar orqali shakllantirilishi talab etiladi.

Sotsiomadaniy sifatlarni shakllantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari

Mazkur jarayonning samaradorligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

Ta'lim jarayonidagi pedagogik sharoitlar

o'qituvchilar va talabalar o'rtasida ochiq muloqot muhitini yaratish;

interaktiv uslublar (rol o'ynash, debat, klaster, muammoli vaziyatlar)dan foydalanish;

talabalarning ijtimoiy faoliyatini rag'batlantirish;

madaniy tadbirlar, treninglar, mahorat darslarini tashkil etish.

Amaliyot jarayoniga oid sharoitlar

Pedagogik amaliyot davomida talabalar:

jamoa bilan ishlash,

konfliktlarni boshqarish,

o'quvchilar bilan individual muloqot qilish,

turli madaniy vaziyatlarda moslashuv ko'nikmalarini egallaydi.

Axborot-madaniy muhit - Talabalar internet resurslari, elektron kutubxonalar, madaniyatga oid raqamli materiallar bilan ishlashni o'rganadi. Bu esa ularning media madaniyatini rivojlantiradi.

Xulosa

Bo'lajak o'qituvchilarda sotsiomadaniy sifatlarni shakllantirish — zamon talabi bo'lib, ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir etadigan omildir. Ushbu sifatlار pedagog shaxsining kasbiy madaniyati, ijtimoiy faolligi, madaniy ongining yuksalishiga xizmat qiladi va kelajakda o'z kasbi doirasida o'quvchilar bilan va ularning ota-onalar va ularni urnini bosuvchi shaxslar bilan muloqot qilish va muzokaralar olib borish xislatlarini ham yuksaltiradi. Mazkur maqolada yoritilgan metodologik yondashuvlar oliy ta'limda bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligini yanada takomillashtirish uchun konseptual asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, Q. Pedagogik kompetensiya va o'qituvchi shaxsining kasbiy shakllanishi. – Toshkent: Fan, 2021.
2. Husanboeva, M. Madaniyatlararo muloqot nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.

3. Saidov, S. Sotsiomadaniy kompetensiyani shakllantirishning metodologik asoslari. // Pedagogika va psixologiya jurnali, №4, 2019. – B. 45–52
4. G‘afforova, D. Talabalarda muloqot madaniyatini shakllantirishning ilmiy-nazariy jihatlar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
5. Qodirov, B. Pedagogik amaliyot jarayonida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish texnologiyalari. // Ta’lim va taraqqiyot, №2, 2021. – B. 33–41.
6. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
7. Hymes, D. On Communicative Competence. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
8. Hall, E. T. The Silent Language. – New York: Anchor Books, 1973.
9. UNESCO. Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework. – Paris: UNESCO Publishing, 2013.
10. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2020-yil 23-sentabr.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6108-son Farmoni “Oliy ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi”. – 2020-yil 6-oktabr.
12. Rahimov, A. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. – Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2019.
13. Musurmonova, O. Shaxs tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
14. Karimova, R. Oliy ta’limda madaniy kompetensiyalarni shakllantirish. // Oliy ta’lim muammolari, №1, 2022. – B. 25–31.
15. G‘oziev, E. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.